

Городецька Вероніка Анатоліївна

Криворізький державний педагогічний університет
(м. Кривий Ріг, Україна)
forlesson217@gmail.com

Малюга Наталія Миколаївна

Криворізький державний педагогічний університет
(м. Кривий Ріг, Україна)
maliuga_natalia@ukr.net

ЛАКУНИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено актуальній лінгводидактичній проблемі формування лінгвокультурологічної компетентності іноземних студентів під час навчання української мови як іноземної. Зосереджено увагу на фрагментах авторської методики в аспекті презентації системи роботи, спрямованої на ознайомлення з християнською мовною картиною світу, інформативне заповнення ключових мовних лакун, які можна пояснити відмінностями ментальних національних, релігійних уявлень інокомунікантів про життя в чужому суспільстві. Передбачено, що опанування тем, присвячених християнським релігійним святкам і традиціям, сприятиме уникненню комунікативних невдач, швидкій адаптації в новому культурному середовищі.

Ключові слова: лінгвокультурологія, християнська мовна картина світу, мовні лакуни

The article deals with the actual linguodidactic problem of formation of linguocultural competence of foreign students while studying Ukrainian as a foreign language. It focuses on the fragments of the author's methodology in the aspect of the presentation of the system of work aimed at acquaintance with the Christian linguistic picture of the world. The article represents informative filling of key linguistic lacunae, which can be explained by differences of mental national, religious ideas of communicants about life in a foreign society. It is envisaged that mastering topics devoted to Christian religious holidays and traditions will help to avoid communicative failures and to quickly adapt to the new cultural environment.

Keywords: linguocultural studies, Christian linguistic picture of the world, linguistic lacunae

Глобалізація сучасного світу спричинила суттєві зміни в процесі комунікації. У лінгвістиці та лінгводидактиці сформувався надзвичайно актуальна проблема дослідження міжкультурного спілкування між представниками різних етносів, культур, релігійних конфесій. Вивчаючи іноземну мову, інокомуніканти пізнають чужу мовну картину світу, яка, безумовно, не збігається зі звичною, рідною, зрозумілою з дитинства. Результатом можуть стати комунікативні невдачі, непорозуміння, конфлікти, що можна пояснити принципово різними уявленнями про інший народ, його морально-етичні цінності та стиль життя. Тому під час навчання будь-якої мови студентів-іноземців, зокрема й української, необхідно постійно зосереджувати увагу на лінгвокультурологічному аспекті функціонування мовної системи, на формуванні цілісного уяв-

лення про ключові реалії нового для них суспільства, що дозволить повноцінно адаптуватися в іномовному колективі, уникнути ментальних псевдостереотипів, зрозуміти всі підтексти запропонованих вербальних та невербальних комунікативних сигналів, відчуття себе «своїм серед чужих».

Проблема вивчення мовної картини світу окреслена з часів В. фон Гумбольдта, отримала розвиток у працях німецьких лінгвофілософів, фундаторів мовознавства Нового часу: Е. Арндта, Й. Вайсгербера, Х. фон дер Габеленца, М. Гартмана, В. Порцига, Й. Тріра, Й. Фіхте; в історико-психологічних роботах українського мовознавця О. Потебні; у лінгвокультурологічних дослідженнях мовних картин світу А. Вежбицької, І. Голубовської, Ю. Караулова, О. Кузнецової, О. Корнілова, В. Маслової, Ф. Нікітіної, В. Телія; у наукових розвідках дослідників концептуальної характеристики мови Н. Арутюнової, С. Аскольдова-Алексєва, Д. Лихачова, Ю. Степанова, О. Шмельова. Формування уявлень про християнську мовну картину світу являє собою важливий та новий етап роботи під час навчання української мови як іноземної, особливо для студентів, які презентують ісламську культуру і для яких уся концептосфера християнських ідей потребує розкриття та інтерпретації у зв'язку з повною незрозумілістю й незвичністю. Фактично це своєрідні лакуни мови, тобто нульові знаки культурологічних унікалій, відсутність у свідомості лексичних, ментальних та смислових відповідників, своєрідна безеквівалентність. Дослідження лакун у мовознавстві представлено науковими розвідками Ж.-П. Вінета, Ж. Дарбельне, які вивчали ці явища у французькій та іспанській мовах; лінгвоетнопсихологічними працями Е. Гродзкі, Ш. Рехмана, Ю. Сорокіна, Х. Шродера; лінгвосоціокультурологічними працями В. Дорошевського, Ю. Степанова, І. Стерніна; дослідженнями лакуніконів англійської та української мовних картин світу Т. Анохіної тощо.

Мета нашої статті полягає в презентації фрагментів оригінальної авторської методики навчання української мови як іноземної в аспекті формування комунікативної компетентності іноземних студентів, зокрема представників мусульманської культури, під час вивчення християнських свят і традицій, що дозволить презентувати християнську мовну картину світу, заповнити ментальні й мовні лакуни, долучити екстралінгвальні коментарі. Запропонована система роботи дозволить інокомунікантам вільно й невимушено спілкуватися в будь-яких ситуаціях, усвідомити багатопланові підтексти християнської культури, зрозуміти не тільки основи мовної системи вивчуваної мови, а й реалії нового культурного середовища, оскільки «стратегічне вирішення проблеми спирається на основні стратегічні напрями – змістові лінії (мовленнєву, мовну, соціокультурну, стратегічну) навчання <...>, що сприятиме формуванню комунікативних потреб студентів та формуванню вторинної мовної особистості» [1, с. 5].

Пасха, свято Івана Купала, Покрова Пресвятої Богородиці, День святого Миколая Чудотворця, Різдво формують систему християнських традицій.

Знайомлячись зі святом Пасхи, іноземні студенти дізнаються, що Пасху почали святкувати наприкінці першого тисячоліття, із приходом християнства, знайомляться із символічним значенням Воскресіння. Цікавою та новою для іноземців є інформація про пісне меню, про чистий четвер, процес приготування та рецептуру пасок, інших Великодніх страв, їхню сакральну символіку, склад пасхального кошика. Інокомуніканти можуть переглянути (із коментарями викладача) Пасхальне богослужіння у Володимирському катедральному соборі Української православної церкви [1, с. 226].

Яйце символізує життя. В Україні існує давня традиція розписувати яйця на Пасху, тому вони називаються писанками. Кожен регіон має свої орнаменти і техніку розпису. У позаурочний час студенти власноруч розписують яйця, пропонуючи власні візерунки, послуговуючись національними традиціями своїх народів; розповідають про традиції святкування релігійних свят на батьківщині; розмірковують про символічне значення релігійних традицій; знайомляться з народними прикметами на Пасху (наприклад: якщо на свято ясно світить сонце, то через три дні буде лити дощ; якщо на Пасху дощ або сніг, то буде врожай; якщо на Пасху спить господар, то поляже пшениця, а якщо господиня – льон). Фольклорною ілюстрацією весняного свята може бути веснянка у виконанні української співачки, народної артистки України, лауреата Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, Героя України Н. Матвієнко (*Розійшлись хмарки, глянє сонечко, Заб'ється в грудях моє серденько. Ой прийшла весна, ой прийшла красна, Принесла мені щастя й радощі*) [1, с. 215–216]. Студенти читають текст пісні; знайомляться з функціонуванням стягнених та нестягнених, повних та неповних форм прикметників у фольклорних текстах та у творах художньої літератури, стилізованих під народну творчість (*дрібний, дрібная, дрібен; зелений, зелена, зелен; срібний, срібная, срібен*); слухають пісню, візуально спостерігаючи за текстом.

Найкологічнішим та найцікавішим релігійним святом літнього циклу у східних слов'ян, з яким знайомляться іноземці, є дохристиянське свято Івана Купала, що згодом трансформувалося в християнське. Воно припадає на день літнього сонцезвороту (7 липня) та символізує народження літнього сонця Купала, бога плодючості. Головні персонажі уособлюють чоловіче (сонячне) і жіноче (водяне) божества. Студенти переглядають обряд з коментарями викладача на електронних ресурсах [1, с. 219] та, за бажанням, можуть узяти в ньому участь самостійно влітку. Свято починається ввечері. Вогонь повинен горіти цілу ніч. Дівчата ворожать на нареченого, кидаючи вінки з вогнем у воду. Чий вінок дістане хлопець, того дівчина обирає до кінця дійства. Хлопці перестрибують через запалений вогонь спочатку самі, а коли той стихне, то в парі з дівчатами. Потім козаки спускають вогняне колесо-сонце, люди від вогнища запалюють свічки та йдуть до річки, щоб пустити їх у кошиках-віночках у воду й упанувати предків. Після цього всі сідають за святкову вечерю. Уночі дівчата йдуть до лісу, розпалюють багаття і водять хороводи, співаючи ку-

пальських пісень. Ключовим атрибутом свята є жіночий віночок, сплетений із квіточок і трав та оздоблений яскравими різнокольоровими стрічками. У вінку може бути до 12 різних квіток, кожна з яких є символом. Студенти ознайомлюються із символікою рослин українського віночка: *барвінок* – символ життя та безсмертя людської душі, оберіг від злих сил, зілля кохання та дівочої краси, чистого шлюбу; *безсмертник* – символ здоров'я, засіб для загоєння виразок та ран; *буркун-зілля* – символ вірності, що може з'єднувати розлучене подружжя; *вишня* (цвіт), *яблуня* (цвіт) – символ материнської відданості та любові; *волошка* – символ людяності; *дзвіночок польовий* – символ удячності; *дуб* (листя) – символ сили; *калина* – символ краси та дівочої вроди; *лілея* – символ дівочих чар, чистоти, цноти; *мак* – символ мрій, родчості, краси, молодості; *мальва*, *півонія* – символ віри, надії, любові; *материнка* – символ материнської любові; *м'ята* – оберіг дитини та її здоров'я; *полин* – «трава над травами»; *ромашка* – символ кохання, ніжності, вірності; *ружа* – символ віри, надії, любові; *соняшник* – символ відданості, вірності; хміль – символ гнучкості, розуму.

Студентки отримують завдання дібрати квіти та зілля для українського віночка та сплести його; розповісти про символічне значення власного виробу, про те, від чого він може вберегти і як характеризує майстриню. Студенти знайомляться з народними прикметами на Івана Купала: якщо парубок стрибне високо через вогонь, то буде гарний урожай; якщо вдало перестрибне пара, то хлопець і дівчина одружаться. Фольклорною ілюстрацією весняного свята може бути народна пісня «Ой, на Івана, та й на Купала» у виконанні української етноспівачки ІLLARIA та гурту «Славія» (*Ой на Івана, та й на Купала там дівчинонька квіти збирала. Квіти збирала, в тучечки клала, До річки несла, в воду пускала*) [1, с. 219–220].

Християнським святом осіннього циклу є Свято Покрови (14 жовтня). Воно одне серед найбільш пошанованих в Україні, запроваджене у Візантії на згадку про чудесне визволення Константинополя від нападників, коли Божа Мати начебто покрила своїм омофором городян, які молилися. У цей день в українських козаків відбувалися вибори нового отамана. Пресвяту Богородицю вони вважали своєю заступницею і покровителькою. На Запорозжжі була церква святої Покрови, а після руйнації Запорозької Січі в 1775 році козаки пішли за Дунай, узявши з собою ікону Покрови Пресвятої Богородиці. Цього дня в Україні відзначають ще одне свято – День українського козацтва, а з 2017 року запроваджено державне свято – День захисника Вітчизни. Літературною ілюстрацією слугує уривок «Молитва до Богородиці» з поеми Т. Шевченка «Марія» (*Все упованіє моє На Тебе, мій пресвітлий раю, На милосердіє Твоє, все упованіє моє На Тебе, Мати, возлагаю*) [1, с. 223]. Студенти слухають покладену на музику Б. Шпигури молитву у виконанні камерного хору «Галицькі передзвони» й аналізують текст; переглядають український народний танець «Гопак» у виконанні ансамблю імені Павла Вірського та бойовий гопак у виконанні козаків на острові Хортиця (м. Запоріжжя), слухають український коза-

чий бойовий марш та українську народну пісню «Ой, на горі та й жінці жнуть» (*Ой на горі та жінці жнуть, А попід горою ярм-долиною Козаки йдуть, Гей, долиною, гей, широкою Козаки йдуть*) [1, с. 223–225]; беруть участь у традиційних козачих забавах; знайомляться з постатями гетьманів України – Петром Дорошенком, Петром Калнишевським, Петром Конашевичем-Сагайдачним, Іваном Мазепою; розповідають про видатних очільників та воєначальників своїх держав. Іноземців знайомлять із весільними обрядами після Покрови. Студенти переглядають із коментарями викладача весілля [1, с. 226] у Володимирському соборі (м. Київ); розповідають про весільні традиції власних країн; дізнаються про народні прикмети на це свято: якщо з півдня дме низовий вітер, зима буде теплою; якщо на Покрову багато снігу, буде багато весілля.

Християнські свята зимового циклу розпочинаються із Дня Святого Миколая Чудотворця. Студенти одержують інформацію про те, що українські діти вірять у подарунки Святого в ніч з 18 на 19 грудня, які малеча знаходить уранці під подушками або в панчохах і шкарпетках. Якщо дитина була неслухняна, то під подушкою їй залишають лозинки для покарання. Іноземці дізнаються про те, що святого Миколая вважають покровителем студентів, про традицію писати листи святому і відсилають йому листівки з проханням утілити їхні мрії в життя, особливо напередодні зимової сесії; читають вірш Марійки Підгірянки «Святий Миколай» (*Ой втіха, втіха, втіха – приходить нічка тиха, весела нічка тая: Святого Миколая*) [1, с. 228]; працюють над українським варіантом тексту всесвітньо відомого хіта «Jingle Bells» і прослуховують його у виконанні українського гурту «Шпилясті кобзарі» українською мовою (*Срібно-білий сніг Вистеле поріг. Кличе у світі серпантин доріг*) [1, с. 229].

Іноземні студенти знайомляться з одним з найбільших після Пасхи християнських свят – Різдвом; дізнаються про традиції Святвечора, рецептуру багатогуті, сакральну символіку святкового обіду із 12 страв, усвідомлюють важливість примирення між усіма людьми, відчуття радості життя й любові. Інградієнти багатогуті та їхнє символічне значення: горіхи – символ здоров'я, льодяники – символ удачі, мак – символ багатства; масло вершкове – символ благополуччя; мед – символ солодкого життя; молоко – символ достатку; пшениця – символ перемоги життя над смертю; родзинки – символ радості; сухофрукти – символ родинного зв'язку; шоколад – символ міцності духу [1, с. 229–230].

Інокомуніканти переглядають обряди колядування, щедрювання; працюють над текстами Різдвяної пісні «Добрий вечір тобі, пане господарю!», прослуховують її у виконанні гурту «Пікардійська терція» (*Добрий вечір, тобі, пане господарю! Радуйся! Ой радуйся, земле, Син Божий народився!*); Різдвяної колядки «Нова радість стала» у виконанні гурту «Водограй» (*Нова радість стала, Яка не бувала, Над вертепом звізда ясна, Світлом засіяла*); пісні М. Леонтовича «Щедрик» у виконанні хору імені Г. Верьовки українською мовою та співаків різних народів різними мовами світу (*Щедрик, щедрик, щедрі-вочка, Прилетіла ластівочка, Стала собі щебетати, Господаря викликати*)

[1, с. 231–232]. Спостерігають обряд занурення у воду на свято Водохрещі [1, с. 233], дізнаючись, що вода, набрана на свято, має лікувальні властивості; пишуть новорічні привітання для своїх однокурсників з України, спираючись на слова українських колядок та щедрівок, вчать їх напам'ять, вітають друзів; переглядають фільм «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» за мотивами повісті М. Гоголя [1, с. 233]; готують презентації про світські та релігійні традиції святкування Нового року у своїх країнах.

Отже, опанування української мови в аспекті усвідомлення супровідних значень безеквівалентної лексики дозволяє сформувавши знання про традиції українського народу, зокрема пов'язані з християнськими релігійними святами, музичну, танцювальну та літературну спадщину; видатних особистостей у різних галузях мистецтва. Перевірка рівня сформованості відповідних умінь та навичок може бути досягнена за рахунок виконання тестових завдань, що передбачають основні етапи навчання іноземної мови (говоріння, аудіювання, письмо) та відповідають рівню володіння мовою А1–А2 [2]. Така наскрізна робота розрахована на те, що інокомуніканти глибоко, системно, всебічно зрозуміють українську культуру з її глибинним змістом, підтекстами, що формувалися протягом тисячолітньої історії.

Література

1. Городецька, В. А. Українська мова як іноземна : навчальний посібник / В. А. Городецька, Н. М. Малюга. – Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. – 388 с.
2. Тестові завдання до сертифікаційного іспиту з української мови (рівень А1–А2) / укл.: Н. М. Малюга, В. А. Городецька. – Кривий Ріг, 2019. – 119 с.